

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA TA'LIMIMY VA TARBIYAVIY VAZIFALARNI INTEGRATSIYALASHGAN HOLDA O'RGANISH

*Tursunov Qo'chqor,
Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent.*

*Umirzoqova Mashhura Baxodir qizi,
Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali, boshlang'ich ta'lim yo'nalish 2-bosqich talabasi*

*Bakiyeva Qirmizxon Otabek qizi,
Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali, boshlang'ich ta'lim yo'nalish 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Yangi O'zbekistonning yosh avlodiga zamonaviy o'qitish metodlaridan foydalanib ta'lim-tarbiya berishni zamonning o'zi biz o'qituvchilar oldiga zaruriy vazifa qilib qo'yimoqda. Davlatimiz olib borayotgan bu sohadagi tizimli islohotlarga qaramasdan, yoshlar tarbiyasida ba'zi-bir kamchiliklarning bo'lishi achinarli holatdir. Biz bu maqolamizda boshlang'ich sinf o'qituvchilariga matematika darslarida ta'limning didaktik maqsadlariga bo'ysundirilgan tarbiyaviy vazifalarni ham amalga oshirish imkoniyati borligini ko'rsatish orqali matematika darslarining ham ta'lim va ham tarbiyaviy sifatini masalalar yechish davomida oshirish mumkinligini asoslashga harakat qilamiz.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, metod, dars, integratsiyalashgan ta'lim, maqsad, vazifa, masala.

ОБУЧЕНИЕ С ИНТЕГРАЦИЕЙ УЧЕБНЫХ И УЧЕБНЫХ ЗАДАЧ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ

*Турсунов Кучкор,
Преподаватель Каттакорганского филиала Самаркандского государственного университета, кандидат физико-математических наук, доцент.*

*Умирзакова Маишхура Баходир кизи,
Каттакурганский филиал Самаркандского государственного университета, студентка 2 ступени начального образования*

*Бакиева Кирмизхан Отабек кизи,
Каттакурганский филиал Самаркандского государственного университета, студентка 2 ступени начального образования*

Аннотация.: Само время ставит перед нами, учителями, необходимую задачу – воспитать молодое поколение нового Узбекистана, используя современные методы обучения.

Несмотря на системные реформы в этой сфере, проводимые нашим государством, жаль, что имеются некоторые недостатки в воспитании молодежи.

В данной статье мы попытаемся обосновать возможность повышения учебно-воспитательного качества уроков математики, показав, что учителя начальной школы могут выполнять учебные задачи, подчиненные дидактическим целям обучения на уроках математики.

Ключевые слова: образование, обучение, метод, урок, интегрированное образование, цель, задача, проблема

LEARNING WITH INTEGRATION OF EDUCATIONAL AND EDUCATIONAL TASKS IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS

Tursunov Kochkor,

Teacher of the Kattakorgan branch of Samarkand State University, candidate of physics and mathematics, associate professor

Umirzakova Mashkhura Bakhodir qizi,

*Kattakurgan branch of Samarkand State University,
student of the 2nd stage of primary education*

Bakiyeva Kirmizkhan Otabek qizi,

*Kattakurgan branch of Samarkand State University,
student of the 2nd stage of primary education*

Annotation. Time itself sets before us, teachers, the necessary task - to educate the young generation of the new Uzbekistan, using modern teaching methods. Despite the systemic reforms in this area carried out by our state, it is unfortunate that there are some shortcomings in the education of young people. In this article we will try to substantiate the possibility of increasing the educational quality of mathematics lessons by showing that primary school teachers can perform educational tasks that are subordinated to the didactic goals of teaching in mathematics lessons.

Key words: education, training, method, lesson, integrated education, goal, task, issue

Kirish. Yoshlar, ayniqsa kichik maktab yoshidagi o'quvchilar hamma sohada ustozdan o'rnak olishga, har tomonlama unga o'xshashga harakat qiladilar. Bu esa ustoz murabbiydan o'ziga o'ta talabchan bo'lib yoshlar tarbiyasidagi o'lchov birligiga etalon bo'lishiga harakat qilishi kerak bo'ladi. Shuning uchun ham xalqimizda "Avvalo tarbiyachining o'zi tarbiyalangan bo'lishi kerak" deb bekorga aytilmaganligini pedagog-o'qituvchilar hech qachon esdan chiqarmasligimiz va bu aytilganda doimo amal qilishimiz lozim.

Jadidchi mutafakkir bobomiz Abdulla Avloniy ta'limning kishilar hayotidagi ahamiyatini kamsitmagan holda "Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir" deb aytish bilan birga faqat yoshlarni, balki butun ommani jonajon Vatanimizga va xalqimizga butun umri davomida halol va toza xizmatda bo'lishga chaqirgan.

Adabiyotlar tahlili. Bolalar dastlabki tarbiyani oilada ota-onasidan va oilasi atrofidagi yaqin kishilardan oladi. Keyingi tarbiyani bolalar ta'lim-tarbiyaning birinchi bo'g'ini bo'lgan MTT dan va so'ngra majburiy ta'limning birinchi bosqichi bo'lgan "Boshlang'ich ta'limda" oladilar.

Ta'lim – tarbiyaning bu uch bosqichi bolaning barkamol avlod bo'lib yetishishida katta ahamiyatga ega.

Ba'zi ota-onalar o'z bolalarining ta'lim-tarbiyasiga juda kam e'tiborda bo'lib, hamma javobgarlikni "Oyligini olmoqda-ku o'quvchilarning ta'lim-tarbiyasiga ham to'liq o'qituvchi javob bersin" degan safsatada bo'lishadi. Vaholanki, bola ta'lim-tarbiyada erishgan muvaffaqiyatlardan birinchi navbatda ota-ona manfaatdor bo'lishad-ku. Ustozlar esa faqat "Ta'lim-tarbiya bergan ustozingga rahmat" degan rag'batlantiruvchi so'z bilan kifoyalanib qoladilar.

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining ta'lim - tarbiyadagi mas'uliyati va vazifalarini pasaytirmagan holda ota-onaning bu boradagi javobgarligini onun bilan mustahkamlab qo'yish kerak deb o'ylaymiz.

Tez suratlar bilan rivojlanayotgan Yangi O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi o'zgarishlaridan kelib chiqib, ta'lim-tarbiyadagi ishlarimizni ham yangi zamonaviy ta'lim elementlaridan ko'proq foydalanish orqali yoshlarni barkamol avlod qilib tarbiyalashni zamonning o'zi biz pedagoglarning oldiga asosiy vazifa qilib qo'yimoqda.

Ma'lumki, kichik maktab yoshdagi o'quvchilar hali o'yinqaroq bo'lib, ular aniq fanlar

tushunchalarining tub mazmun-mohiyatini anglab olishga ancha qiynalishadi.

Ulug' matematik-metodik olimlarimiz aytganidek, "matematika shunchalik jiddiy fanki, uni o'rganishni osonlashtiruvchi juda kichik imkoniyati ham qo'ldan chiqarmaslik kerak".

Tadqiqot metodologiyasi. Matematika fanining bunday imkoniyatlaridan biri har bir tushunchani kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning kundalik amaliy hayotlarida uchraydigan ba'zi bir hodisalar va narsalar bilan bog'lash imkoniyati hamisha mavjuddir. Masalan, boshlang'ich sinf matematika darslarida berilgan har bir sonli yoki harfiy ifodalarning har biri biz insonlar oldida turgan biror soda yoki murakkab matematik muammoning yechimini topishga yordam beradigan formulalardir. Ustoz bu formulardan foydalanib bir vaqtda bitta matematika darsida ham ta'limiy ham tarbiyaviy vazifalarni hal qilish imkoniyatiga egadir. Biz ustozlar ba'zida "Ta'lim berib tarbiyalaymiz, tarbiyalab ta'lim beramiz" degan pedagogning oltin qoidasini esdan chiqarib qo'yamiz. Agar biz buni bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilari tilida aytadigan bo'lsak, o'qituvchi matematika darslarining didaktik tomonlariga salbiy ta'sir etmagan holda darsning tarbiyaviy maqsadlarini amalga oshirish mumkin yoki qoidaning ikkinchi yarmidan kelib chiqib har bir o'tkazilgan tarbiyaviy tadbirlarda yoki matematika darslarida rejalashtirilgan ta'limiy vazifalarni ham amalga oshirish imkoniyatini o'zimiz yaratishimiz mumkin.

Biz ushbu ilmiy - uslubiy maqolamizda matematika darsliklarida berilgan ba'zi bir matematik matnli masalalarni yechish davomida masala shartidan kelib chiqib biror tarbiyaviy maqsadni amalga oshirish mumkinligini isbotlashga harakat qilamiz. Shuning bilan birga matematika darslarida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning matematik savodxonligini oshirish maqsadida matematika darsligidagi masala sharti sonli yoki harfiy ifoda, tenglama, jadval, grafik ko'rinishida berilganda uni matematik masala ko'rinishida ifodalashda tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirish mumkin bo'ladi. Matematika dars rejasida ko'rsatilgan didaktik vazifasini amalga oshirgandan so'ng, har boshlang'ich sinf o'qituvchisi matematik materialning yukidan, o'quvchilarning shu vaqtdagi holatidan va darsliukda berilgan matnli matematik masala mazmunidan kelib chiqib darsning tarbiyaviy maqsadini amalga oshirish imkoniyatini topishi mumkin.

Darsda tarbiyaviy maqsadni amalga oshirishda asosiy e'tiborni quyidagi holatlarga qaratish kerak bo'ladi:

- a) darslikda berilgan matnning mazmuniga;
- b) masala qanday usulda (arifmetik yoki algebraik) yechilishiga;
- c) masala sharti matnli yoki matnsiz (formula, rasm, jadval, chizma-grafik va hakozi) ko'rinishida berilganligiga.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi matematika darslarida qo'shimcha tarbiyaviy maqsadlarini amalga oshirganda o'quvchilarda qo'shimcha zo'riqish hosil bo'lmasligi, balki darsda hosil bo'lgan zerikishni bartaraf etishga xizmat qilish kerak deb o'ylaymiz.

Boshlang'ich sinf matematika darsligidagi matnli matematik masalalarning mazmuniga e'tibor bersak, ularda yil fasllari e'tiborga olinmagan. (Ya'ni masala mazmunidagi holatlar dars o'tilgan kun qaysi fasldagiga e'tibor berilmagan). Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning o'ta qiziquvchanligini e'tiborga olib yilning birinchi choragida o'rganiladigan matnli matematik masalalarning mazmuni kuz faslida, ikkinchi chorgidagi masalalar qish faslida, uchinchi chorgidagi masalalar bahor va nihoyat to'rtinchi chorgidagi masalalar yoz faslida bajariladigan mavsumiy ishlar mazmunidankelib chiqib berilsa, yanada maqsadga muvofiq bo'ladi va bu narsa o'quvchilarning diqqati unga ancha uzoqdagi voqea va hodisalargako'chib qoladi. Bu esa dars sifatiga salbiy ta'sir etishi mumkin.

Tahlil va natijalar. Boshlang'ich sinf matematika darslarida mazmunli matematik masalalar o'qituvchilarda ham o'qituvchilarda ham ahamiyati juda katta.

Birinchi sinf o'qituvchilari ta'limning birinchi kunlaridanoq masala tushunchasi bilan ish ko'rishlariga to'g'ri keladi. maktabga kelgan birinchi sinf o'quvchisining matematik bilim darajasini aniqlash maqsadida soda bir amalli matematik masaladan foydalanadilar. Masalan, Sen

kecha to'rtta fandan darslik olgan eding, budun esa ikkita fandan darslik olding. senda nechta fandan darslik bo'ldi?

Matematik masalalar o'quvchilarda tushunchalarning mazmun mohiyatini ongli o'zlashtirib olishga va ularning matematik savodxonligini o'stirishda va ularning matematik lug'at boyligini ko'paytirishda katta ahamiyatga egadir. Bundantashqari o'quvchilar matnli matematik masalalar yechish davomida ular o'zlarini o'rab turgan olam bilan ayqindan tanishadilar. Kundalik amaliy hayotlaridagi matematik muammolarni yechish orqali matematika fanining kishilar hayotida tutgan o'rnini chuqurroq anglab oladilar.

Ma'lumki, matematika fanida ham boshqa barcha fanlar kabi har bir darsning asosan uchta asosiy maqsadi mavjuddir. Bular ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlardir. Bu uchala maqsadlarni birday bir vaqtda muvafaqqiyatli amalga oshirishda matnli matematik masalalarning o'rnini kattadir.

Matematika fanining ta'limiy maqsadlarida matematika fan tushunchalarining mazmunini, asta – sekinlik bilan ularning kishilar hayotida o'rnini ko'rsatib beradi.

Tarbiyaviy maqsadiga esa matematika darslarida faqat dunyoviy bilimlarga, balki ular matematik materiallarning (asosan matnli matematik masalalar) mazmunidan kelib chiqib tarbiyaviy vazifalarni ham amalga oshirish imkoniyati ham mavjud bo'ladi.

Kichik maktab o'quvchilarining matematik matnli masalalar yechish davomida tafakkurlari ham bosqichma – bosqich rivojlanib boradi.

O'rnini kelganda matnli matematik masala haqida ham biroz tushuncha berib o'tsak.

Matematik matnli masala shunday savolki - bu savolning mazmunida ba'zi kattaliklarning son qiymatlari kiritilgan bo'lib bu kattaliklar bilan uzviy bog'liq bo'lgan boshqa kattaliklarning son qiymatlarini topish talab etiladi.

Bu ta'rifdan ko'rinadiki, matematik masala ikki qismdan iborat bo'lib, birinchi bo'limda kattaliklarning qiymatlari berilgan bo'ladi. Masala savoliga javob topish jarayoni masala yechimini topish (axtarish) deyiladi. Masala yechimi topilgandan keyin yechim to'g'ri topilganligi tekshirish ham kerak bo'ladi. Chunki shunday masalalar ham bo'ladiki, ularning yechimini masala mazmuniga zid qilishi ham mumkin. Shuning uchun masala shartini va savol qismini yaxshilab tahlil qilib ular orasidagi mazmuniy bog'liqlikni to'g'ri qo'yilganligini ham tekshirish kerak bo'ladi.

Masala yechimini axtarishdan oldin quyidagi narsalarga e'tibor qaratish kerak bo'ladi:

- 1) Masala mazmuni qisqa, ravon, tushunarli bo'lishi kerak;
- 2) Masala mazmunidagi sonli kattaliklar bilan savoldagi topishi kerak bo'lgan kattaliklar orasida mantiqiy bog'liqlik bo'lishi kerak;
- 3) Masala yechimini topish uchun qaysi usuldan (didaktik yoki algebraik) foydalanishni aniqlab olish;
- 4) Masala yechimini tekshirib ko'rish.

Odatda boshlang'ich ta'limda masalalar tuzilishiga ko'ra ikki xil bo'ladi.

Agar masala yechimini topish uchun tuzilgan sonli ifoda bir arifmetik amalli bo'lsa bunday masalalarga sodda masalalar deyiladi.

Agar masala yechimini topish uchun tuzilgan sonli ifoda ikki yoki undan ko'proq arifmetik amallar qatnashgan bo'lsa, bunday masalalar murakkab masalalar deyiladi.

Matnli matematik masalalarni yechilish usullariga qarab ikkiga bo'lish mumkin:

a) Arifmetik masalalar. Bunday masalalarning yechimini topishda masala mazmunidan kelib chiqib sonli ifoda tuziladi va bu sonli ifoda masalada berilgan savolga javob bo'ladi.

Bunday matematik masalalar- asosan o'quvchilarning matematik bilim darjasidan kelib chiqib birinchi sinfda o'rganiladi.

b) Algebraik masalalar. Bunday masalalarning yechimini topishda masalada so'ralayotgan topshiriqlarning sonini aniqlash uchun tenglama tuzib yechiladi.

Boshlang'ich sinf matematikda darslarida berilgan har qanday masalalarni har ikki usulda

yechish imkoniyati mavjud.

O'qituvchi berilgan matematik matnli masalalarni qaysi usulda yechish kerakligini matematika darsining didaktik talabidan va o'quvchilarning matematik bilim darajasidan tanlamoqda.

Xulosa. Qisqacha qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga matematika darslarida ta'limning uchta ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarini birgalikda bir vaqtda o'rgatishda har bir o'qituvchi o'zining pedagogik salohiyati va mahoratidan kelib chiqib har bir matematika darsi uchun tarbiyaviy ishlarni o'zi mustaqil tanlaydi.

Har bir ish o'zining natijadorligi bilan baholanadi. Shuning uchun o'qituvchi asosiy e'tiborni darsning sifat ko'rsatkichiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan holatlardan hech qachon foydalanmasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

E. E. Jumayev, Boshlang'ich matematika nazariyasi va metodikasi. (O'quv qo'llanma) "Turon-iqbol nashriyoti" 2010.

M. Jumayev va boshqalar. Matematika o'qitish metodikasi; Toshkent. "Ilm -ziyo" 2003.

D. M. Mirzaqulova. Didaktik, o'yinlar turlari va maqsadlari. "Toshkent talqin va tadqiqotlar respublika ilmiy-uslubiy jurnali", Toshkent Nom-5, 2023.

Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik, I-qism. I. V. Rpyova - Toshkent: "Novda" nashriyoti, 2023. - 128b.

Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2 - sinfi uchun darslik, III-qism. I. V. Rpyova - Toshkent: "Novda" nashriyoti, 2023. - 128b.

Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1 - sinfi uchun darslik, III-qism. I. V. Rpyova - Toshkent: "Novda" nashriyoti, 2023. - 128b.

Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3 - sinfi uchun darslik, III-qism. I. V. Rpyova - Toshkent: "Novda" nashriyoti, 2023. - 128b.

Каравка, А. А. Урок-квест как педагогическая информационная технология и дидактическая игра, направления на овладение определёнными компетенциями [Электронный ресурс] А. А. Каравка, Интернет-журнал "Мир науки"

Nilufar Urinova, Nodirxon Mo'minova. Boshlang'ich ta'limda o'quv-kvest texnologiyasidan foydalanishning nazariy asoslari.

A. Rahmatullayev, D. Yoqubova, O. Ergasheva "Boshlang'ich ta'lim tizimida integratsiyalashgan texnologiya" Termiz "Surxon-nashr" 2017 19-22b